

Süli Attila

A 11. (székely) huszárezred
az 1848-49-es forradalomban
és szabadságharcban

Tartalom

Előszó.....	5
Bevezetés.....	7
<i>A honvédhadsereg huszárságának szerkezete és felépítése</i>	15
<i>A 11. huszárezred vázlatos története 1848-ig</i>	17
<i>A 11. huszárezred 1848 elején</i>	20
<i>Az ezred története 1848 tavaszán</i>	23
<i>A székely huszárezred osztályának Délvidéki hadszíntérre vezénylése</i>	33
<i>Székely huszárok részt vétele Erdély 1848. évi harcaiban</i>	45
<i>Észak-Erdély</i>	45
<i>A székely tábor alárendeltségében</i>	60
<i>Székely huszárok harcai a császári-királyi oldalon 1848-ban</i>	74
<i>Az ezred története 1849-ben</i>	75
<i>Az alezredesi osztály harcai Nagyszében</i> <i>sikertelen ostromáig (1849. január 21.)</i>	75
<i>Az ezred egységeinek helyreállítása</i>	78
<i>Az ezred története Nagyszében alóli visszavonulástól</i> <i>a város bevételéig (1849. január 21-március 11.)</i>	80
<i>Erdély felszabadításától az orosz betörésig</i> <i>(1849. március 11.-1849. június 20.)</i> <i>Székely huszárok a délvidéki hadszíntéren</i>	87
<i>Erdély felszabadításától az orosz intervencióig</i> <i>(1849. március 21.-1849. június 19.)</i>	97
<i>Székely huszárok harca az orosz intervenció ellen</i>	112
<i>A tisztikar és személyi állomány 1848-49-ben</i>	128
<i>A császári-királyi oldalon hadtestalárendeltségében lévő</i> <i>székely huszárok harcai 1849-ben</i>	134
Utószó.....	135
Okmánytár.....	136
Névmutató.....	214
Helynévmutató.....	221
Rövidítések feloldása.....	226
Képmelléklet.....	233

A kötetet lektorálta:

Dr. Pál-Antal Sándor, az MTA külső tagja

© Süli Attila

© Tortoma Kiadó, 2019

Borítóterv: Kolumbán Hanna

Tördelés: Lukács László

Felelős kiadó: Demeter László, a kiadó igazgatója

Tortoma Könyvkiadó, Barót

www.tortoma.hu, www.tortoma.ro

Tel.: 004 0745 163 415, 004 0367 109 167

email: tortomakiado@gmail.com

A Tortoma Kiadó és Könyvkereskedés webáruháza:

www.erdelyikonv.hu

Minden könyv Erdélyről!

Minden könyv Erdélyből!

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
SÜLI, ATTILA

A 11. (székely) huszárezred az 1848-49-es forradalomban és szabadságharcban / Süli Attila. - Baraolt : Tortoma, 2019

Conține bibliografie. - Index

ISBN 978-973-8995-77-2

Előszó

Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc a magyarság évezredes történetének egyik legjelentősebb eseménye. Számatalan irodalmi, művészeti és történelmi mű forrása, tárgya. Számos feldolgozás, írás foglalkozott és foglalkozik ma is az akkori események feltárásával és értékelésével. És a téma még mindig kifogyhatatlan. Kérdéskörökre szakosodott kutatók tárják fel újabb és újabb vetületeit, mozzanatait. Ilyen a hadszervezet, a hadi események területe, amelynek jeles művelője Süli Attila, a jelen írás szerzője.

De ki is ő tulajdonképpen? A fiatalabb korosztályhoz tartozó budapesti hadtörténész. Rendkívül termékeny. Két évtizede foglalkozik hadtörténettel. Írásait tanulmánykötetekben és önálló művekben folyamatosan közli. Figyelmét az erdélyi, és azon belül a székelyföldi hadi eseményekre összpontosította. Az erdélyi eseményekre vonatkozó írásai közül példaként megemlíthetjük a nemzetőrség, honvédség és a Kossuth szabadcsapatok szervezésének, illetve az Erdély hadiiparának történetére vonatkozókat. Kedvenc kutatási területe a Székelyföld, és azon belül Háromszék. Tanulmányt közölt a Székelyföld hadiiparáról és számos eseményéről, illetve személyeségéről. Csak példaként említem a Gábor Áronról, Bodor Ferencről, Csíkszék pacifikálásáról, Háromszék önvédelmi harcáról és az árapataki szerződésről írt cikkeit, amelyekben – alapos levéltári kutatások eredményeként – új megvilágításba helyez egy sor kérdést. Önálló kötetet szentelt két háromszéki kormánybiztos – Gál Dániel és Németh László – tevékenységének, valamint a Mátyás-huszároknak.

Írásaiban hiteles képet ad Erdély és különös képen a Székelyföld politikai és katonai viszonyairól, a csapatszervezések folyamatáról, a törvényi háttéréről, valamint a harci eseményekről.

Süli Attila nem egy átlagos történész. Vértel tudományos kutató. Írásait a levéltári forrásokra alapozza. Ennek eredményeként számos eddig ismert kérdést új megvilágításba helyez, és újabb adatokkal bővíti. Tanulmányaihoz rendszeresen okmánytárat is mellékel. És mindezt kiegészíti a kortárs katonatisztek, kormánybiztosok és a napi eseményeket szemlélők levelezésének, naplójának és visszaemlékezéseinek közzétételével.

lével. Arra törekszik, hogy minél alaposabban feltárja és őszintén bemutassa múltunkat.

A 11. (székely) huszárezredről szóló munkája is hű tükörképe célkitűzésének, amely széleskörű, több évi kutatás eredménye. És nem a győztes csaták magasztalására törekszik, hanem a valóságkép megismerésére. Az ezred múltjára vonatkozó rövid bevezető után fejezetekre tagoltan tárgyalja annak felépítését, területi elhelyezkedését, harci tevékenységét a forradalom és a szabadságharc idején.

A kötet végén található Okmánytárban bemutatja azokat a kútfőket, amelyek révén teljesebb képet nyerhetünk az ezred történetéről. A történeti rész megírásánál ugyanis nem térhetett ki az apróbb részletekre. „Ugyanakkor a fenti iratok teljes közlésével – olvashatjuk az Okmánytár bevezetőjében – olyan tények és szempontok is felszínre kerülhetnek, amelyek a későbbi kutatások számára még hasznosak lehetnek.”

A könyv elsősorban azokhoz szól, akiket valóban érdekel a múlt. Írása igazi forrásmű, amely elmélyíti nemcsak a szakemberek, hanem a történelem iránt érdeklődő olvasók ismereteit.

Marosvásárhely, 2019. augusztus 30.

Pál-Antal Sándor

Bevezetés

Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc erdélyi kiegészítésű alakulatairól a 19. században számos visszaemlékezés, feldolgozás született, azonban a modern történettudomány elvárásainak megfelelő, levéltári kutatásokra épülő monográfia többségükről a mai napig sem készült.

Az erdélyi kiegészítésű soralakulatok többsége – tekintettel a zömében román és szász állományukra – a császári királyi oldalon harcolt. Így a 19. század második felében készült ezredtörténetek, amelyek szakmai színvonala igen széles skálán mozog, elsősorban ebből a szemszögből tárgyalják az eseményeket.

Az erdélyi sorgyalogezredekéről (31., 51. és 62.) született regimenttörténet.¹ Azonban két székely határőrezredről (14. és 15.) még külön regimenttörténet nem jelent meg, mivel ezek a magyar oldalon küzdöttek. Emellett ezeket az alakulatokat a szabadságharc leverése után megszüntették, majd 1851-ben sorgyalogezreddé alakították át. Ugyanez történt a két román határőrezreddel (16. és 17.) is. Míg azonban az utóbbiak esetében a későbbi ezredtörténetek bőségesen írnak az 1848-49. évi történelekről, a székely ezredek esetében ugyanezt néhány mondattal elintézik.²

¹ Karl von Blažeković: Chronik des k. k. 31. Linien-Infanterie-Regimentes, gegenwärtig: Großherzog Friedrich Wilhelm von Mecklenburg-Strelitz.k. k. Hof- und Staatsdruckerei, Wien 1867. Maendl, Maximilian, Geschichte des K. und K. Infanterie-Regiments Nr. 51. Klausenburg, 1897-1899.; Wilhelm Bichmann: Chronik des k.k. Infanterie-Regiments Nr. 62: dormalen Ludwig Prinz von Bayern, von seiner Errichtung 1789 bis 1880. Wien, 1880.

² Wellenreiter, Julius 1908: Geschichte des k. und k. Infanterieregiments Karl I., König von Rumänien Nr. 6. 1851–1907. Budapest. Wittinghausen, Heinrich Filek von und Szatmárvár 1890; Geschichte des k. und k. Infanterie-Regiments No. 5., von seiner Errichtung bis zur Ernennung des Theodor Braumüller von Tannbruck zum Oberst-Inhaber des Regiments 1851–1889. Wien.; Treuenfest, Gustav Ritter Amon von 1882: Geschichte des k. k. Infanterie Regimentes Nr. 50. Friedrich Wilhelm Ludwig Grossherzog von Baden. 1762 bis 1850 zweites Siebenbürger Romanen-Grenz-Infanterie-Regiment Nr. 17. Wien.; Treuenfest, Gustav Ritter Amon von 1890: Geschichte des k. u. k. Infanterie-Regimentes Nr. 46. Feldzeugmeister Géza Frh. Fejérváry de Komlós-Keresztes 1762 bis 1850 erstes Siebenbürger Romanen-Grenz-Regiment Nr. 16. Wien.

Valamivel jobb a helyzet a 11. (székely) huszárezred esetében. Az utóbbinak Aranyosszéken és a megyékben voltak román kiegészítésű szakaszai, ezekből 1848-ban egy osztályt szerveztek. Az alakulat krónikása pedig csak az utóbbi történetét írta meg, tudatosan elfeledkezve arról, hogy az ezred zöme a honvédhadsereg alárendeltségében küzdött.³

A három székely határőrezred 1848. évi működését és harcait mutatja be a *Székely határőrök a magyarországi hadszíntéren* című kötetben Kedves Gyula és Csikány Tamás.⁴ Az utóbbi azért is fontos, mert a 11. huszárezred alezredesi osztálya 1848 augusztusától októberig a délvidéki hadszíntéren harcolt.

A honvédhadsereg erdélyi kiegészítésű alakulatairól eddig csak részfeldolgozások születtek. A 19. században kiadott visszaemlékezések nagy része a magyar kormányzat által létrehozott önkéntes alakulatokra vonatkozik, igaz a megoszlás az ő esetünkben is egyenlőtlen. Van olyan alakulat, amelyről alig ismertünk naplót, vagy memoárt. Az emlékiratok terén kiemelkedik a 11. (vörössipkás) honvédszászlóalj.⁵ Ezzel szemben a 12. honvédszászlóaljról csak három visszaemlékezést ismerünk.⁶ A többi, erdélyi kiegészítésű honvédszászlóaljról a legjobb esetben is csak egy-két memoár jelent meg. Az utóbbiakat – az eddigi ismereteink alapján az alábbi táblázat foglalja össze:

Zászlóalj	Visszaemlékezés	Lelőhely/megjelenés
73.	Szemerjai Károly: Emlékezés a 73-ik h. zászlóalj alakulására	1848-49 TL 1. évf. (1892) 16. sz. 160-161. o.
73	Thorotzkay Sándor: A 73. honvédszászlóalj története 1849-ben.	Hazánk. Történelmi Közöny. Szerkeszti: Abafi Lajos. VIII. k. 1887-1889.
73.	P. Szathmáry Károly: Emlékeim. Szilágysomlyó, 1884.	-
75.	Feleki Miklós: Bem apóról.	Bem-Album. A Bem-nővérek javára. szerkesztette Kerekes Sámuel. Marosvásárhely, 1881. 83-93. o.
81.	Boér János: a 81. honvédszászlóaljról és Czetz tábornokról. 1848-49.	1848-49. TL 4. évf. (1895) 4. sz. 24. o.
83.	B. Baikó Lajos: A 83-ik honvéd-zászlóalj története.	Nemere, 1874. január 17. – április 18.
85.	Kiss Antal őrnagy visszaemlékezése	Kolozsvári Egyetemi Könyvtár, Ms 3186
86.	Tuzson János: Moldvai expeditio 1849-ben.	Kolozsvár, 1888. december 24. (Karácsonyi melléklet)
86.	Tuzson János: Az 1848-49. magyar szabadságharcbeli 86-ik honvédszászlóalj zászlójának történet	Székely Nemzet, 21. évf. (1903) 29. szám. 1903. február 25.
87.	Bem meghívása. A 87-ik honvédszászlóalj alakulása. egy százados az 1848-49-iki 87-ik honvéd zászlóaljból.	Bem-Album. A Bem-nővérek javára. szerkesztette Kerekes Sámuel. Marosvásárhely, 1881. 45-50. o.
87.	Tolnay Gábor: Reminiscenciák.	Bem-Album. A Bem-nővérek javára. szerkesztette Kerekes Sámuel. Marosvásárhely, 1881. 153-164.
87.	A 87. zászlóalj története s adatok K. Nagy Samu honvéd-százados életéből. Benne Szász Gerő, Sárkány Ferenc hadnagy, Nagy Lajos, Kebelei Nagy Samu százados, Filep Albert százados tanúságtételei	1848-49. TL 4. évf. (1895) 4. sz. 133-136. o.
136.	Kenderessy Mihály: Részletek az 1849-iki piski csatát megelőzőtt és annak lefolyása körüli időkbel.	1848-49. TL 6. évf. (1897) 6. sz. 44-56. o.

³ Treuenfest, Gustav Ritter Amon von 1878: Geschichte des k. k. 11. Huszaren-Regimentes Herzog Alexander v. Württemberg 1762 bis 1850 Székler Grenz-Huszaren. Wien.

⁴ Székely határőrök, 2008.

⁵ Csehi Szigeti Miklós: Adatok a XI. honvédszászlóalj történetéhez. Egy honvéd magánjegyzetei. Kolozsvár, 1868. ; Szerény vázlat a Kolozsvártt 1848-dik évben alakult 11-dik honvédszászlóalj történetének Wass János zászlóaljbéli főhadnagytól. Brassó, 1872. Wass János: Néhány szó az 1848-ban alakult volt XI. honvéd zászlóaljról. Történelmi Lapok, szerk. K. Papp Miklós. III. (1876.) 503-506., 524-527., 539-542., 555-559. o. Wass Pál: Fegyver alatt. 1848-as honvédszázados naplója Bem erdélyi hadjáratáról. Bevezetéssel és jegyzetekkel ellátta Csetri Elek. Bp., 1998.

⁶ Szöllösy István: A XII. önkéntes honvédszászlóalj működése az erdélyi hadjáratban. In: 1848-49 TL 5. (1897). (cikksorozat) Vajasdi Lajos visszaemlékezése. Lelőhely: A Román Akadémia Kolozsvári Fiókjának Történelmi Levéltára. 1848-1849-es Ereklýmúzeum. (Közli: Vajasdi, 2017.); Boér János: hol alakult a XII. zászlóalj? 1848-49. TL, 6. (1897) 6. sz. 20-21. o.

Szintén ismerünk néhány visszaemlékezést az Ormai Norbert ezredes által szervezett honvéd vadászeredek néhány, erdélyi származású tagjaitól. A regimentek közül a 2. és 3. teljesen, míg az 1. és 4. részben erdélyi kiegészítésű volt.⁷

E mellett a 15. (Mátyás) huszárezred az, amelyről a többi magyarországi önkéntes alakulathoz képest is sok visszaemlékezés született.⁸ Ezek az eddigi ismereteink szerint az alábbiak⁹:

Fsz.	Visszaemlékezés	Lelőhely
1	Szentkatolnai Bíró Lajos ¹⁰	Nyárády Gábor: Elfelejtett írás Bem tábornok erdélyi hadműveleiről. Szentkatolnai Bíró Lajos emlékezései. Hadtörténelmi Közlemények, 106. évf. (1993) 2. sz. 107–127. o.
2	Bíró Sámuel visszaemlékezése	Magántulajdon. Közli: Süli Attila: Bíró Sámuel visszaemlékezése. In: Hadtörténelmi Múzeum Értesítője. 16. Bp., 2016. 91-122. o.

⁷ Borcsa Mihály: Csángó fiú a Cenk tövében. Barcasági Könyvek. 4. A sorozat és a kötet szerkesztője: Veres Emese-Gyöngyér. Dunavarsány, 2011.; Csernátoni Molnár Zsigmond: Lapok a múltból. In: Székely Közlöny, 1867. Marosvásárhely. Szerk.: Imreh Sándor. 130-131., 138-139., 146-147., 155-156., 163-164., 170-172., 178-179., 187-188., 194-195., 203-204., 218-219., 227-228., 234., 242-243. o.; Süli Attila-Demeter Lajos: Csernátoni Vajda Sámuel visszaemlékezése. In: Erdélyi Múzeum, 2012/2. 90-113. o.; Lászlófalvi Velics Károly 1848-49 honvéd százados és volt emigráns. 1848-49. TL 4. (1895) 5-6. sz. 34-35. o.

⁸ A témára lásd: Hermann Róbert: Műfajok és tendenciák az 1848-1849-es erdélyi napló- és emlékirat-irodalomban. In: Ágyúba öntött harangok. Tanulmányok Gábor Áron születésének 200. évfordulójára. Szerk.: Hermann Róbert-Benkő Levente. Barót-Sepsiszentgyörgy, 2014. 221-269. o.

⁹ Az alakulathoz köthető visszaemlékezések többségét ismerteti: Hermann Róbert: Műfajok és tendenciák az 1848-1849-es erdélyi napló- és emlékirat-irodalomban. In: Ágyúba öntött harangok. Tanulmányok Gábor Áron születésének 200. évfordulójára. Szerk.: Hermann Róbert és Benkő Levente. Barót-Sepsiszentgyörgy, 2014. 221-269. o. A hivatkozott rész: 251-253. o.

¹⁰ Szentkatolnai Bíró Lajos (1820-1884) a 15. (Mátyás) huszárezred századosa.

Fsz.	Visszaemlékezés	Lelőhely
3	Csiszér Gábor ¹¹	Eredetije az Ereklýmúzeumban Kolozsváron. Gépelt másolat Böződi György hagyatékában, az Erdélyi Múzeum Egyesület Levéltárában, Kolozsváron. Kivonatossan közli Demeter Lajos: A hazáért „a patakot a mi vérünk festette pirosra”. Sepsiszentgyörgy, Kilyén és Szotyor területén nyugvó 1848/49-es szabadságharcosok. Sepsiszentgyörgy, 2001. 58–60. o.
4	Dercsényi Kálmán ¹² : Bem tábornok erdélyi hadjárata 1848-49-ben. Bp., é.n. Dercsényi Kálmán naplója	Kézirat. Dobák Géza magángyűjteménye.
5	Dercsényi László ¹³ visszaemlékezése	Kézirat. Dobák Géza magángyűjteménye.
6	Eszterházy Kálmán gróf ¹⁴	Hegyesy Vilmos: Gróf Eszterházy Kálmán életéből. In: Erdélyi Múzeum, 33-34. évf. (1916-1917.) 11-12. sz. 24-51. o.
7	Fekete Ferenc Kossuth-husár naplója	Erdélyi Múzeum, 21. évf. (1904) 7. sz. 381-396. o. Közli: Pap Domokos.
8	Imreh Sándor ¹⁵ : Visszaemlékezés az 1848-49-ik évi szabadságharcra Erdélyben. S. a. r.: Pásztai László. Bp., 2003.	-

¹¹ Csiszér Gábor a 15. (Mátyás) huszárezred őrmestere.

¹² Dercsényi Kálmán (1824-1893) a 15. (Mátyás) huszárezred főhadnagya.

¹³ Dercsényi László (1822-1899) a 15. (Mátyás) huszárezred kapitánya.

¹⁴ Eszterházy Kálmán gróf (1830-1916) a 15. (Mátyás) huszárezred hadnagya.

¹⁵ Imreh Sándor (1830-1895) nyomdász, szakíró, nyomdavezető és 1848-49-es Mátyás-husár.

Fsz.	Visszaemlékezés	We know books	Lelőhely
9	Jakab Elek ¹⁶ : Szabadságharcunk történetéhez. Visszaemlékezések. Bp, 1880.		-
10	Kinizsi István ¹⁷ : A „Sánta Huszár” naplója. – Történelmi emlékek az 1848–1849-es magyar szabadságharc katonáinak emigrációs életéből. Veress Endre nyomán sajtó alá rendezte, az előszót és a jegyzeteket írta Sebestyén Mihály. Marosvásárhely, 1999.	Román Tudományos Akadémia, Kolozsvári Történelmi Intézet. Kolozsvári Fiókkönyvtár.	
11	Koós Ferenc ¹⁸ : Életem és emlékeim. 1828-1890. I-II. Brassó, 1890.		-
12	K. Horváth Ignác ¹⁹ : Törödékek az 1848 és 1849-ki székely hadjáratokról.	Határvidék, I. Sepsiszentgyörgy, 2003. 7-52. o. S.a.r.: Demeter László.	
13	Máday Ferenc ²⁰ : Háromszéki viszonyok.	Martius Tizenötödike, 2. (1849) 90. sz. 1849. május 29. 350-352. o. Kritikai közlése: Süli Attila: Máday Ferenc Mátyás-huszár százados visszaemlékezése Háromszék önvédelmi harcáról. In: Korunk, 27. évf. (2016) 12. sz. 100-106. o.	
14	Szalai Elek ²¹ visszaemlékezései 1848-49-re.	Hadtörténelmi Közlemények, 106. évf. (1993) 1. sz. 145-173. o. Közli: Lenkefi Ferenc. ²²	

¹⁶ Jakab Elek (1820-1897) a 15. (Mátyás) huszárezred kapitánya.

¹⁷ Kinizsi István (1826-1886) a 15. (Mátyás) huszárezred kapitánya.

¹⁸ Koós Ferenc (1828-1905) református lelkész, író, 1848-49-es Mátyás huszár.

¹⁹ K-Horváth Ignác (1814-1915) a 15. (Mátyás) huszárezred alezredese.

²⁰ Máday Ferenc (1808-?) a 15. (Mátyás) huszárezred kapitánya.

²¹ Szalay Elek (1820-1896) Mátyás huszár, majd a 135. honvédszázalaj hadnagya.

²² A Hadtörténelmi Levéltárban őrzött példánynak a befejezése hiányzik. Létezik azonban egy teljes példány is, ez Kolozsváron, az egykori ereklyemúzeum anyagában található.

Fsz.	Visszaemlékezés	Lelőhely
15	Szász Lajos ²³	Szász Lajos: A vöröstoronyi csata. 1848-49. Történelmi Lapok, 3. évf. (1894) 3. sz. 152-154, 161-162. o.
16	Szerdahelyi Kálmán ²⁴	Színészeink a szabadságharcban. Szerdahelyi Kálmán: honvédkoromból. In: Kunsági [Illésy György] – Potemkin [Ödön]: Honvédvilág. Pest, 1868. I. k. 129-136. o.
17	Székely Gergely ²⁵ Hetvenhárom év itthon. Brassó, 1895.	-
18	Vajasdi Lajos visszaemlékezése.	Román Tudományos Akadémia, Kolozsvári Történelmi Intézet. Kolozsvári Fiókkönyvtár. ²⁶
19	Veres Sándor emlékirata.	Seres András: Szenttanúk vallomásai az 1848-49-es szabadságharcról. 1992. 8-22. o.
20	Nagy Sándor visszaemlékezése	Román Tudományos Akadémia, Kolozsvári Történelmi Intézet. Kolozsvári Fiókkönyvtár. Közli: Süli Attila: Nagy Sándor Mátyás-huszár visszaemlékezése a szabadságharc alatti tevékenységéről. In: Korunk, Harmadik folyam XXVIII. évf. (2017) 9. sz. 113-120. o.

A Mátyás-huszárokkal ellentétben a székely huszárezred tagjai sajnos csak néhány esetben vetették papírra 1848-49-es élményeiket. Ezek közül kiemelkedik Pütkösti Gergely őrnagy.²⁷ Zathuretzky István hu-

²³ Szász Lajos a 15. (Mátyás) huszárezred tizedese.

²⁴ Szerdahelyi Kálmán (1829-1872) Mátyás huszár, majd a 4. honvéd vadászrezred főhadnagya.

²⁵ Székely Gergely (1822-1897) a 15. (Mátyás) huszárezred hadnagya.

²⁶ Megjelent: Vajasdi 2017.

²⁷ Lehoczky Tivadar: Szabadságharcunk történetéhez. Pütkösti Gergely volt honvédőrnagy emlékiratából. Hazánk. Szerk. Abafi Lajos. X. k. 161-169. o. Egy másik visszaemlékezését lásd: Pütkösti Gergely: Czetz János tábornokról és a 11-ik székely huszár ezredről. 1848-49. Történelmi Lapok, 3. (1894) 41-42. o.; Pütkösti Gergely. Kiegészítések Kurcz, Bem titkárának eltűnése. Uo. 5. (1896) 78. o.

szárszázados emlékirata, amely az 1849. júniusi beszercei harcok leírásával indul, s a szerző kufsteini raboskodásáig mondja el az eseményeket.²⁸ Ugyanebben az ezredben szolgált a fogságát és Josefstadtba szállítását naplószerűen feldolgozó Zonda Lajos százados (1825–1852 után).²⁹ Először a 15., majd a 11. huszárezred tiszti állományába tartozott Székely Gergely (1822–1896) főhadnagy, ő azonban többnyire segédtisztként szolgált a szabadságharcban. Munkája különösen az 1848. őszi, illetve az 1849. nyári harcokra nézve becses forrás.³⁰ Györke Sándor közhuszár Bemnek az 1849. július 31-i segesvári ütközetben történt menekülését írta meg egy kötethez írott kéziratot bejegyzésben.³¹

Az egyes alakulatok feldolgozása terén sem állunk jól. A császári-királyi soralakulatok feldolgozásait már ismertettük. A honvédhadsereg feldolgozása terén azonban csak részeredményeket könyvelhetünk el. A 2011-ben megjelent monográfiánkban az erdélyi nemzetőrség, a 11. és 12. honvédzászlóalj és a 15. huszárezred 1848. évi történéseit dolgoztuk fel, illetve életrajzot készítettünk az alakulat korán elhunyt parancsnokáról, Mikés Kelemen gróf, ezredesről.³² Ezen felül Gagyi Zoltán és Peter Moldován marosvásárhelyi történészek készítettek még tanulmányt a témában.³³ Emellett tanulmányokat készítettünk az erdélyi szá-

²⁸ Hermann Róbert: Zathuretzky István székely huszárszázados emlékirata (1849–1856). A Székely Nemzeti Múzeum Évkönyvében. (ACTA 1996.) megjelent szöveg újraközlése. In Demeter László szerk.: Adalékok Barót történetéhez. Barót, 1999. 107–137. o.

²⁹ Szentkatolnai Bakk Endre: Zonda Lajos 11. székelyhuszár-ezr. százados utinaplója. Gyulafehérvártól Josefstadt váráig. 1848–49. Történelmi Lapok, 3. évf. (1894) 60–62. o.

³⁰ Székely Gergely: Hetvenhárom év itthon. Brassó, 1893. Lásd még Demeter Lajos: A hazáért „a patakot a mi vértünk festette pirosra”. Sepsiszentgyörgy, Kilyén és Szotyor területén nyugvó 1848/49-es szabadságharcosok. Sepsiszentgyörgy, 2001. 96–106. o.

³¹ Tiboldi Zoltán: 1848–49-es vonatkozású bejegyzések a Székely Nemzeti Múzeum Könyveiben. In Acta 1999. (ALUTA – XXIII. ACTA HARGITENSIA VI). A Székely Nemzeti Múzeum és a Csiki Székely Múzeum Évkönyve. Második kötet. Szerk. Boér Hunor. Sepsiszentgyörgy – Csíkszereda, 2000. Második kötet. 195–196. o.

³² Süli, 2011.; Süli, 2014.

³³ Gagyi Zoltán: A marosvásárhelyi 12. honvédzászlóalj szervezése 1848-ban. In: Maros megyei magyarság történetéből. Marosvásárhely, 2001. 156–192. o.; Peter Moldován: Önkéntes lovasezred szervezése Erdélyben. „Kossuth-”, vagy „Mátyás-huszárok” 1848. őszén. in.: „Hadi történet kútfeje minden hadtudománynak.” Tanulmányok Ács Tibor tiszteletére. Szerk.: Szabó János, Hausner Gábor. Bp. 2007. 175–190. o.

badcsapatokról és honvéd vadászrezdekről, valamint a nemzetőrség újjászervezéséről és a tüzérség létrehozásáról.³⁴ 2019-ben jelent meg önálló monográfiánk a 15. (Mátyás) huszárezred történetéről.³⁵

Ezzel be is zárhatjuk a sort. Az egyes alakulatok történetének feldolgozása még sok tennivalót ad a jövő történésznemzedéke számára.³⁶

A honvédhadsereg huszárságának szerkezete és felépítése

Korszakunkban a császári hadsereg két haderőnemből állt: szárazföldi hadseregből és haditengerészetből. A szárazföldi hadsereg három fegyvernemből épült fel: gyalogság, lovasság és tüzérség. A lovasság könnyű- és nehézlovasságra tagolódott. A könnyűlovasságnak három csapatneme volt, amelyből az egyik, a huszárság 12 ezredből állt és teljesen magyarországi kiegészítésű volt. A dzsidások (más néven ulánusok) 4 ezredét Galiciából, míg a könnyűlovások (svalizserek) 7 ezredét a birodalom minden területéből egészítették ki. A könnyűlovasság feladata a felderítés, rajtaütés, előőrsi szolgálat és a portyázás, illetve az ellenséges felderítés megakadályozása volt. A huszárezredek nyolc századból álltak, amelyekből két század képezett egy osztályt. Az osztályokat vezénylőjükéről ezredesi, alezredesi, 1. őrnagyi és 2. őrnagyi osztálynak nevezték.³⁷

³⁴ Süli Attila: A szabad- és vadászcsapatok szervezése és működése Erdélyben 1849-ben. Hadtörténelmi Közlemények, 125. évf. (2012) 2. sz. 409–436. o.; Süli Attila: A honvéd vadászrezdek szervezése és működése Erdélyben 1849-ben. In: Hadtörténelmi Közlemények, 126. évf. (2013) 3. sz. 681–717. o.; Süli Attila: Erdély nemzetőrségeinek újjászervezése és működése 1849-ben. Hadtörténelmi Közlemények, 127. évf. (2014) 2. sz. 394–422. o.; Süli Attila: Az erdélyi hadsereg tüzérségének megszervezése 1848–49-ben. In: Hadtörténelmi Közlemények, 128. évf. (2015) 4. 969–998. o.

³⁵ Süli Attila: A 15. (Mátyás) huszárezred története. 48-as könyvtár. Szerk.: Hermann Róbert. Bp. 2019.

³⁶ Itt szeretnék köszönetet mondani a dolgozatom elkészítéséhez nyújtott önzetlen segítségért Hermann Róbertnek (HM Hadtörténelmi Intézet és Múzeum, tudományos helyettes), Demeter Lajosnak (helytörténész, Sepsiszentgyörgy), Németh Györgynek (Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára, Budapest).

³⁷ Hermann, 2001. 35–36. o.

Alapvető egység a század volt, melynek parancsnoka az első kapitány (főszázados) volt. Emellett öt beosztott tiszt tartozott a századhoz, melyek a következők voltak: másodkapitány (alszázados), két főhadnagy és két hadnagy. Az altisztikarból a két őrmesteré volt a legfontosabb beosztás. Emellett minden századhoz 12 káplár tartozott, akik a káplárságokat vezették (szakaszonként három). A hat alkáplár feladata az őrzéskor vezetése volt. Emellett a kompániához tartozott még a trombitás és a kovács is. A tiszti és altiszti karon kívül 150 lovas és 4 lovatlan közhuzár alkotta a századot. Az ezredtörzs 48 fős volt. Ide tartozott az ezred- és osztályparancsnokokon kívül a segédtsízt, számvivő főtiszt, hadbíró, ezredorvos, káplán, ezredtrombitás, zászlótartó, mesteremberek és a foglár. Az ezred rendszeresített létszáma 1792 fő volt 1388 lóval. A huszárok fegyverzete közé tartozott a karabély (a honvédhuszárokéhoz nem) és egy pár pisztoly. A lőfegyverek gyutacsosak és kovások egyaránt lehettek. A közelharc és a vezénylet fegyvere volt a szablya, melynek tiszti és legénységi változatai egyaránt léteztek. Egységes volt az ezred egyenruházata, felszerelése és lőfelszerelése is.³⁸

A 12 huszárezred egy része a birodalom tartományaiban állomásozott. Ezek közül – a magyar kormány sürgetésére hazavezényelték a 4. (Sándor) huszárezred hat, a 6. (Württemberg) huszárezred hét századát, a 9. (Miklós) huszárezred egészét és a 10. (Vilmos) huszárezred négy századát. A 11. (székely) huszárezred két román kiegészítésű százada a császári oldalon, míg hat a magyar oldalon harcolt. Emellett Galíciából és az Osztrák Örökös Tartományokból mintegy 16 század szökött haza 1848 őszén.

Az 5. (Radetzky) és a 7. (Reuss-Köstritz) huszárezredek mindvégig Észak-Itáliában harcoltak, csak a tartalékszázaduk állomásozott itthon. Kiegészítésüket újoncokból és önkéntes lovascsapatokból kívánták elvégezni, de az 5. huszárezrednek csak három és fél, míg a 7-diknek hét százada alakult meg a szabadságharc végéig.³⁹

Emellett a magyar kormányzat a szabadságharc végéig hat új, honvédhuszárezredet szervezett az alábbiak szerint:

Huszárezred	Kiegészítési terület, vagy korábbi alakulat
13. (Hunyadi)	Hunyadi szabadcsapat lovassága
14. (Lehel)	Jászkun-kerület
15. (Mátyás)	Erdély, Kossuth-szabadcsapat
16. (Károlyi)	Pest megye
17. (Bocskai)	Hajdú-kerület, Bocskai szabadcsapat
18. (Attila)	Komárom és Heves megye

1849 májusában a Székelyföldön megkezdték a 19. huszárezred szervezését, de ezt rövidesen leállították.

A honvéd huszárezredek felszereltsége elmaradt a császári-királyi huszárokétól, de a harctéren – a kezdeti nehézségeket leszámítva – jól megállták a helyüket. A honvédhadsereg lovassága azonban nélkülözte a nehézlovasságot, így azok szerepét is a huszárok vették át.⁴⁰

A 11. huszárezred vázlatos története 1848-ig

A székely határőrséget – a két gyalogos és egy huszárezredet 1762-1764. között hozták létre.

A 11. (székely) határőr huszárezred, amelynek székhelye Sepsiszentgyörgy volt, ezredesi és alezredesi osztályai Háromszéken, az 1. őrnagyi Csíkbán és Gyergyóban, míg a 2. őrnagyi osztály Aranyosszékbén és a vármegyékben állomásoztak. A 2. őrnagyi osztály 1. századának székhelye az aranyosszéki Bágyon volt, és ennek a századnak az állománya – egy szakasz kivételével (hidasi) – székelyekből állt. A 2. század és az osztályparancsnokság központja Tövisen volt, szakaszaik pedig Alsó-Fehér, Torda és Hunyad vármegyékben elhelyezve, túlnyomórészt román állománnyal.

Mivel az ezred határőr alakulat volt, ez meghatározta a feladatának jellegét. A határőrök szabad székelyek voltak, akik földdel is rendelkeztek. A határőr gyalogezredek férfitagjainak 18 és 50 év között katonai szolgálatot kellett teljesíteniük. A huszár családoknál csak egy férfi volt

³⁸ A témáról részletesen ír: Kedves, 1992. 20-35. o.

³⁹ Uo. 41-44. o.

⁴⁰ Kedves, 1992. 59-62. o.